

УДК 37.013.42:176

DOI: 10.12958/1817-3764-2024-4-43-50

Швед Ольга Володимирівна,

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна.

o.shved@kubg.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4251-3894>

СЕКСУАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ. КОЛИ ПОЧИНАТИ?

Постановка проблеми. Сексуальна освіта та виховання впливають на репродуктивне здоров'я людей, гендерні проблеми, майбутнє сімейне благополуччя і на демографічний стан у країні. Цьому питанню досі не приділяється достатньо уваги як з боку вчителів, інших спеціалістів, так і з боку батьків.

У 2013 році було зафіксовано абортів у дівчат віком до 14 років – 54, у віці 15–17 років – майже 1,6 тисяч. В 2022 році ситуація покращилась, але за перший рік повномасштабної війни було зроблено абортів у молодих дівчат віком 18–19 років – 1 тисяча 494, дівчат 15–17 років – 380, до 14 років – 35 (Слово і діло, 2024). Тобто ці цифри говорять про те, що досі є недостатньо знань у молоді про наслідки сексуальних стосунків. В 2018 році Український інститут соціальних досліджень ім. Яременка спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) провів дослідження серед 13 тисяч українських підлітків (10-17 років) у 287 навчальних закладах України й з'ясували, в якому віці вони отримують перший сексуальний досвід. Результати опитування показали, що серед українських неповнолітніх 25 % дівчат і 40 % юнаків мають сексуальний досвід. Про те, що у нього уже був секс, сказав майже кожен п'ятий український підліток (від 3,7 % серед 13-річних до 34,2 % серед 17-річних). В усіх вікових групах більш «досвідченими» представляли себе юнаки. Практично кожен десятий підліток, який мав секс, визнав віком сексуального дебюту 12 років і молодше (12,1 % юнаків та 3,5 % дівчат). При першому сексі використовували презерватив 2/3 опитаних підлітків.

Дівчата частіше за хлопців повідомляли про нехтування цим – від третини 16-річних до чверті 17-річних.

Основним джерелом отримання знань про статеві стосунки для молоді виявився інтернет. Більше половини вказали саме інтернет-мережу місцем, у якому шукали і знаходили потрібну інформацію. На другому місці друзі й однолітки – 41,0 % опитаних. Для кожного третього батьки та вчителі стали важливим джерелом знань про статеві стосунки. Близько третини опитаних 14–17 річних отримували інформацію про статеві стосунки від медпрацівників. Дівчата частіше вдавалися до роз'яснювальних послуг батьків та медиків. До вчителів найактивніше звертаються дівчата 14–15 років (Українська Правда, 2019).

Висновки даного дослідження говорять про те, що по-перше, діти дуже рано отримують сексуальний досвід – ще до підліткового віку, яким вважається 13 років (за визначенням ООН – ранній підлітковий вік 10–14 років), по-друге – підлітки, а особливо дівчата нехтують використанням презервативів, по-третє – статеві партнери часто є повнолітні особи, по-четверте – основне джерело знань про сексуальні стосунки діти отримують з інтернету. Нажаль, тільки третина отримує інформацію від батьків, вчителів та медиків.

В Україні є багато підручників, де можна дізнатись про сексуальне виховання та інші аспекти, з цим пов'язані, а також є спеціалісти, які займаються саме цими питаннями. Метою даної статті є аналіз можливостей отримання знань у сфері сексуальної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професор Кравець В. у своїх роботах займається підготовкою молоді до сімейного життя та дошлюбною підготовкою. В одній із останніх робіт автор розглядає як в країнах Європи готують молодь до сімейного життя, а саме: дошлюбна підготовка, статеве виховання та формування усвідомленого батьківства. Кравець наголошує на важливості сексуальної революції та змінах у підходах до сексуального виховання у навчальних закладах (Кравець В., 2019). Група українських психологів (Потоцька І., Різинець Т., Лойко Л. та Герасимюк В.) вивчала вплив статевих стереотипів на соціальні відносини сучасної молоді (Pototska I., 2019). Рогожина О. підняла питання сексуальної освіти та сексуального виховання дітей, пояснюючи кілька причин актуальності: акселерація, яка прискорила статеве дозрівання, природня дитяча допитливість та великий потік як корисної, позитивної, так і негативної інформації. Авторка говорить, що «у більш вузькому» значенні сексуальна освіта акцентує на фізіологічних і біологічних особливостях статей, проблемах статевого життя, в тому числі запобіганню випадковій вагітності і досягненню безпечного статевого задоволення. Однак треба вживати поняття «сексуальна освіта» у широкому його трактуванні ще і у формуванні культури почуттів, гуманного ставлення до протилежної статі, підготовці до шлюбу і сімейного життя, відповідальності (Рогожина, О., 2021).

Основна частина. Робота складається з аналізу підручників, які використовуються в даний час в загальноосвітніх школах, і в яких розглядаються проблеми здоров'я, а саме сексуального розвитку та сексуального виховання дітей, та інтерв'ю зі спеціалістами, які займаються цими питаннями.

«Я досліджую світ» – це перші підручники, де діти пізнають не тільки великий світ навколо них, але й себе. Але тільки в 1 класі є питання з гігієни, загальні поняття розвитку людини та її почуттів. В Новій українській школі введений предмет для молодшої школи «Вчимося жити разом» (1–4 клас), який входить в програму розвитку соціальних навичок учнів початкової школи і є корисним для

розвитку спілкування, дружби, розуміння емоцій тощо.

З 5 класу діти вчаться правильній підтримці здоров'я та іншим дотичним темам в предметі «Здоров'я, безпека та добробут». Для 5 класу існує на вибір 8 підручників «Здоров'я, безпека та добробут» авторів Хитрої З., Романенко О., авторів Воронцової Г., Пономаренко В., Лаврент'євої І. та Хомич О., авторів Шиян О., Волощенко О., Дяків та інші; Василенко С., Коваль Я., Колотій Л. та інші автори підручників. У першому підручнику є пояснення про вікові зміни, про підлітковий вік і що треба їсти, щоб бути здоровим, пояснення, чому необхідно багато рухатись. Надаються пояснення про вакцини та інфекції, але коли говориться, що ВІЛ передається через кров, то в таблиці, яка додається, вказано, що кров передають комарі, що є неправильним поясненням. В інших підручниках взагалі не говориться про ВІЛ та інші хвороби, які передаються статевим шляхом. Можливо автори вважають, що для дітей 5 класу (11–12 років) така інформація ще не потрібна.

Корисними є підручники «Здоров'я, безпека та добробут» для 6 класу. Вчителі можуть вибрати з 8 варіантів різних авторів і ще є підручники, видані румунською та угорською мовами. Тут вже є інформація про ВІЛ та шляхи передачі (автори Фука М., Здирок О., Василькович С., Воронцова Т., Пономаренко В., Лавренєва І, Хомич О., Андрук Н та інші).

Цікаво, що підручники «Вчимося жити разом» для 5 та 6 класів – це практикум для «Основи здоров'я», і викладати його, за словами вчителя, якого інтерв'ювали, пропонується не тільки вчителям, а й іншим спеціалістам, яких запрошують проводити заняття в школах (медикам, соціальним працівникам, тренерам громадських організацій). Ці підручники націлені на початковий підлітковий вік і розповідають про стосунки між підлітками. Ознайомившись з обома підручниками, можна зробити висновок, що корисним є те, що багато говориться про дружбу та уникнення всіх форм насильства, про особистий простір тощо. Але до зауважень треба віднести те, що треба вживати слово «Насильство», а не «насилля» (діти не роблять над собою якісь зусилля), і що

в підручнику 6 класу говориться тільки про 2 рівні насильства – фізичне та психологічне.

Починаючи з 7-го класу, вже робиться серйозний акцент на проблемах репродуктивного здоров'я. Але у підручнику «Здоров'я, безпека та добробут» для 7 класу авторів Гущина Н. та Василяшко І. вказано, що ВІЛ передається через ін'єкційні наркотики, а статевий шлях не згадується. Хоча в цьому підручнику позитивом є детальний опис того, чому не варто курити (це теж стосується репродуктивного здоров'я). Автори Шиян О., Дяків В., Седоченко А. та інші не згадують про ВІЛ нічого, єдине про що є інформацію – що підлітки вже можуть закохуватись. Це є позитивом, бо діти вже задумуються про це. Воронцова Т., Пономаренко В. та інші в підручнику для 7 класу згадують про ВІЛ, але не вказують про те, яким шляхом ця інфекція передається. Найкращий, саме з позиції сексуального виховання, з шести пропонує для загальноосвітньої української школи підручників 7 класу, на думку автора статті, є підручник Поліщук Н. В ньому говориться і про статеве дозрівання, про таку інфекцію як гепатит С та шляхи його передачі, про ВІЛ. Тобто діти 13–14 років отримують ту інформацію, яка є корисною в такому віці.

Аналізуючи навчальну програму з предмету «Біологія 8 клас», яку затвердило Міністерство освіти і науки України, видно, що «Програмою передбачено вивчення організму людини за функціональним принципом. Зміст спрямований на формування поняття про організм людини як складну багатоконпонентну цілісну біологічної систему, що функціонує в особливих умовах соціального середовища, відповідальності за власне життя і здоров'я». В програмі для спеціалізованих шкіл вказана єдина тема, а саме тема 10, яка називається «Розмноження та індивідуальний розвиток людини». В даній темі є багато корисного, наприклад, розглядається «будова та функції репродуктивної системи», «статеві клітини та їх розвиток», «запліднення», «вагітність», «розвиток тіла та статеве дозрівання», «репродуктивне здоров'я», «захворювання, що передаються статевим шляхом (ЗПСШ)», але не зрозуміло, чи говориться

про статеві стосунки, про безпеку таких стосунків та контрацепцію (Біологія 8–9 класи, 2017). Навіть у підручнику «Біологія» для 8 класу з поглибленим вивченням біології авторів К.Задорожнього та М.Рудича тема сексуальної освіти розглядаються передостанньою (11 із 12), і хоча там є інформація про ЗПСШ, вагітність, безпліддя та згадується слово «презерватив» (без пояснення, що це і для чого), але не є фактом те, що діти встигнуть пройти цю тему. Для загальноосвітніх неспеціалізованих шкіл рекомендовано вчити про розвиток тіла людини в розділі 9, але в основному про розмноження та розвиток людини (Модельна навчальна програма, 2017). Опитавши вчителів про те, як вони розповідають про тему сексуальних стосунків, виявилось, що іноді вчителі говорять дітям читати вищеперераховані теми самостійно. Інша вчителька сказала, що для даних тем запрошують фахівців (медиків), які працюють окремо з дівчатами та хлопцями. Ще одна вчителька розповідала, що так як цей параграф проходять в кінці навчального року, до нього не встигають дійти і діти його можуть проходити самостійно, якщо їм це цікаво.

Корисні підручники існують у кількох авторів з предмету «Основи здоров'я» для учнів 9 класу, випуск був у 2017 р. Саме в підручнику «Основи здоров'я», 9 клас, авторів Бойченко Т., Василяшко І., Гурська О. розповідається про негативні наслідки статевих стосунків у підлітковому віці, про вплив психоактивних речовин на репродуктивне здоров'я підлітків, профілактику вроджених вад, інфікування на ВІЛ/СНІД, гепатити В та С.

Ще гарним прикладом є підручник «Основи здоров'я» для 9 класу Бежа, Воронцова, Пономаренко та Страшко. Там не тільки говорять про аборти, негативні наслідки статевих стосунків, але й пропонують в групах обговорити різні ситуації, пов'язані з ранніми статевими стосунками.

В 10 класі є предмет «Біологія та екологія», але теми сексуальних відносин там не торкаються. Всі 4 представлених підручники рівня стандарт та один профільного рівня 10 класу не торкаються сексуального виховання.

Набагато більше інформації в підручниках 11 класу (4 – для загальних шкіл та 1 профільний). В профільному автори Задорожний К., Утевська О., Леонтєв Д. виділили розділ «Безпека та статеві культура», де розповідають про ЗПСШ. Автор Соболев В. описує розділ «Профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом». У підручнику авторів Шаламова Р., Каліберди М., Носова Г. є кілька корисних розділів: «Репродуктивне здоров'я», «Планування вагітності», «Підліткова вагітність та аборти». В підручнику надана інформація про чоловічі та жіночі презервативи, засоби контрацепції – тобто те, що цікавить молодь і про що соромно запитувати у батьків. Але чи не занадто пізно надавати таку інформацію? Цим дітям вже по 17–18 років, і згідно згаданим вище дослідженням, вони вже часто практикують сексуальні стосунки.

В 2025 році будуть розглядатись нові підручники для 8 класу програми Нової української школи, і вважаючи, що діти зараз біологічно розвиваються раніше, було б добре знання, які зараз надають у 9 класі (предмет «Основи здоров'я») перенести на 8 клас.

Коли і хто повинен навчати дітей сексуальній освіті? З цим питанням автор статті звернулася до кількох спеціалістів. На думку міжнародного тренера-консультанта з питань збереження сексуального здоров'я, Голови Міжнародної асоціації практичної сексології Олени Голоцван, найближчі люди повинні навчати сексуальному здоров'ю маленьких дітей, а з підлітками мають працювати спеціалісти. На жаль, часто такі послуги молоді пропонують дилетанти, які пропагують «свободу сексу», «вільні сексуальні стосунки», «свободу сексуального потягу» і викликають нездоровий інтерес до тему сексу і провокують його. Як говорить Голоцван О.: «Свобода передбачає і відповідальність за свої сексуальні дії», тому і про це треба говорити і на цьому наголошувати.

На питання «З якого віку треба з дітьми говорити про статі, про секс?» в інтерв'ю з Оленою Голоцван¹, ми отримали таку відповідь: «На жаль, батьки часто обходять стороною проблемами сексуального виховання. Коли дитина

народилась, в неї вже є статі і вже формується сексуальність. Цікавість до сексуальності та сексуальність має певні етапи формування (це, так званий психосексуальний розвиток): 1,5(3) – 5(7) років – статеве самоусвідомлення, тобто з 4-5-х років більшість дітей вже усвідомлюють до якої статі вони належать (статеві ідентичність); 5(7) – 10(12) років – соціалізація та усвідомлення гендерних стереотипів, статево-рольової поведінки (не всі діти ходять в садочки, а в школу ходять майже всі, в школі активно соціалізуються); 10(12) – 16(24) роки – етап формування психосоціальних орієнтацій (формування статевого потягу). Також важливо зазначити, що кожен етап також проходить у дві фази: фазу формування установок (готовність сприймати щось нове), та фазу її реалізації (тобто щось робити, щоб пізнавати це нове).

Наприклад, на етапі статевого самоусвідомлення у дитини вже є готовність сприймати свою статі, цікавитися своїм тілом, статевими органами, а також – відмінностями між жінками і чоловіками. А реалізація цієї готовності може проявлятися у підгляданні в туалеті в садочку за однолітками, у питанні до батьків: «Чому у мами і тата різні статеві органи?» тощо. Це не тому, що діти розбещені, просто в них виникає потреба самопізнання. Деякі батьки переключують увагу дитини на інше, а сучасні батьки пояснюють, що є чоловіки та жінки, у чому вони відрізняються.

На етапі формування статево-рольової поведінки закінчується дитинство і починається підлітковий вік. На цьому етапі підліткам потрібно самоствердитись в своїй ролі і вони відкриті до засвоєння своєї соціальної ролі. Говорячи про другу фазу, а саме фазу реалізації, необхідно відзначити важливість спілкування з однолітками, з друзями. Через них дитина дізнається інформацію, набуває певні гендерні навички. Дуже важливо, щоб дорослі доносили потрібну інформацію, наприклад, що бувають різні жінки: ніжні, сором'язливі, злі, але й чоловіки бувають різні: мужні, м'які тощо. І це все нормально. Є відмінності і в будові тіла, і в поведінці тощо. Так розкручується інформаційна спіраль, що знижує рівень тривожності підлітка перед невідомим,

¹ Інтерв'ю з Оленою Голоцван проведене 5.11.2024.

пояснює відмінності та позитивне ставлення до обох статей.

Останній етап – формування статевого потягу (чи психосексуальних орієнтацій). Спочатку формується платонічний компонент, потім романтичний (еротичний), а вже потім – сексуальний. Кожний компонент теж проходить у дві фази: установка та реалізація. Платонічний компонент – це бажання дружити, частіше спочатку хлопчики з хлопчиками, дівчата з дівчатами, з часом хлопчики з дівчатами, потім вже хлопчику подобається якась дівчинка і він дружить з нею, або навпаки. Реалізація проявляється в тому, що важливо навчитись дружити, спілкуватись, обговорювати цікаві питання; вже з'являється романтична установка проявити себе, щоб в нього/неї закохались. Сексуальність закладена природою. Чи дозволяємо ми її реалізовувати, якщо не говоримо з дітьми про кохання, про закоханість? Не можна говорити підліткам: «Яка там в тебе може бути закоханість, ти ж маленький!» Навпаки, треба обговорювати, розпитувати, дати розуміти, що ви разом з нею/з ним переживаєте і підтримуєте її/його. Тоді в подальшому розвитку підліток не буде боятись з вами ділитись своїми думками та переживаннями.

Сексуальний компонент, а саме бажання сексу, сексуальної близькості розвивається у юнаків десь з 15–6 років, у дівчат пізніше – у 18–24 років. Таким чином, сексуальність базується на формуванні установки та її реалізації, тому сексуальне виховання базується на базових принципах: природою закладено потяг до пізнання та самопізнання, і дитина буде це робити. Якщо з дитинства не почати про це говорити дорослим, то потроху пробіли будуть заповнюватись іншими джерелами (від однолітків, від друзів з двору, з інтернету), і частіше ця інформація викривлена. Якщо не говорити, а ще й забороняти, висміювати, то наслідки будуть дуже негативні: формуватимуться внутрішньо особистісний конфлікт, страхи стосовно сексуальної поведінки та сексу. Якщо дитині нічого не пояснювали, але було табу на обговорення сексуальної поведінки, то дитина буде подавляти свої почуття, бажання, тощо. В старшому віці це прямий шлях до

формування девіації: якщо не виходить взаємодія з однолітками, то будуть виникати інші дії».

Горчинський Руслан – національний тренер, який працює як з дітьми, так і з молоддю, на питання «Хто має займатись сексуальною освітою дітей?» відповів: «На жаль, батьки говорять «не ми, а компетентні люди, тобто вчителі», а вчителі говорять, що «це приватна, інтимна сфера і за нею відповідають батьки». Але сексуальне виховання, це не тільки про секс. Коли маленькі діти ростуть, батьки вчать їх як називаються різні частини тіла, тобто очі, вуха, і треба вчити їх як називаються й інтимні частини тіла. Але батьки вже з маленького віку дитини не хочуть брати на себе відповідальність. Також вихователі в дитячих садочках можуть простими словами говорити дітям про різницю між статями, але вони теж цього не роблять»².

Останнім часом збільшилася кількість «фахівців», які розробляють свої програми психосексуального розвитку та проводять їх у школах, технікумах, а також поза школами. Іноді громадські організації пропонують свої послуги у сексуальній просвіті, і необхідно вимагати підтвердження їх кваліфікації та підготовки до того, щоб вести такі теми.

Тему сексуального виховання молоді, а саме підлітків вперше почала піднімати громадська організація «Українська Асоціація планування сім'ї», яка почала активно працювати з молоддю в 1998 році в 23 областях України. Але засновниками та членами були виключно медики (акушери-гінекологи, венерологи та сексопатологи). На жаль, через декілька років організація припинила свою діяльність із-за браку фінансування. В свій час авторка статті була Виконавчим директором даної організації і може засвідчити активну діяльність, яку організовували не тільки медики, але й молоді волонтери, які працювали за принципом «рівний-рівному» з підлітками в школах та ПТУ. Таку діяльність фінансово і технічно підтримувала Міжнародна організація з планування сім'ї IPPF (International Planned Parenthood

² Інтерв'ю з Горчинським Русланом, Національним тренером тренінгового центру з питань попередження та протидії гендерно зумовленому насильству Вищої школи публічного управління, 15.11.2024.

Federation), яка мала осередки не тільки в Україні. Було цікаво і корисно використовувати знання і досвід інших країн, вчитись на їх помилках. Так, наприклад, в одній, не дружній нам країні, після занять волонтерів з дітьми про гігієну тіла, мама подала на громадську організацію в суд за те, що «дітям розповідали про те, що треба мити статеві органи, і син почав мастурбувати у ванній». Тобто ми зрозуміли, що перед тим, як проводити заняття з сексуального виховання, треба брати дозвіл батьків і пояснювати тему заняття. В ті роки різко зросло розповсюдження ВІЛ-інфекції і було важливо доносити дітям та молоді інформацію про небезпеку цієї інфекції та шляхи її поширення. Також була велика кількість інших інфекцій, які передаються статевим шляхом, і які діагностували у підлітків. На заняттях підліткам (дівчат і хлопчиків збирали окремо) пояснювали про шкідливість ранніх стосунків для дівчат (наприклад, одна лікарка пояснювала, що вагіна – це як тепличка, якщо її рано відкрити, то можна пошкодити те, що там вирощується). Говорили також про контрацепцію і показували як виглядають презервативи і як їх використовувати. Пояснювали підліткам та молоді, що таке сексуальне насильство і як себе захищати, що робити, якщо відбулось зґвалтування або незахищений секс. Під час занять багато уваги приділялось крім проблеми інфікування на ВІЛ та інші інфекції, що передаються статевим шляхом, також проблемам наркоманії та алкоголізму. Разом з підлітками ми будували віртуальну сім'ю зі здоровими звичками, де немає насильства, дискримінації, а діти ростуть щасливими. Але в той час всі активності були спрямовані більше на молодь від 17–18 років, а зараз треба працювати з більш молодим віком.

Цікавим є той факт, що опитування вчителів, дотичних до викладання теми сексуального виховання, показало, що вони дають знання і стосовно Кримінального кодексу України, де говориться про наслідки сексуальних стосунків з неповнолітніми. Підлітки повинні знати, що їх згода на секс з дорослою людиною (старшою за 18 років) не позбавить цю людину від покарання. Кримінальний кодекс став більш

жорстким до тих, хто має сексуальні стосунки з неповнолітніми. 18.04.2018 року вступив в силу Закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» (або в народі «закон про 16 років»), який істотно змінив положення ст. 155 Кримінального кодексу. За добровільний секс з особою, яка не досягла статевої зрілості раніше можна було поплатитися обмеженням або позбавленням волі до 3-х років, а тепер термін збільшився до 5-ти років без кваліфікуючих ознак. Другу частину цієї статті характеризують ті ж дії, але вчинені членами сім'ї, опікунами або близькими родичами. Тут збільшилася санкція з 3–5 років до 5–8 років (Шутько, 202). Іншим важливим законом є «Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 35), який пояснює що таке насильство в сім'ї, які є види, як карається насильство. Такі знання є корисними щодо захисту особи від будь-яких видів насильства та відповідальності за порушення законодавства і мають бути включені в тему сексуальної освіти.

Висновки та рекомендації. Проаналізувавши дослідження, досвід вчителів та спеціалістів із статевого виховання молоді, можна констатувати, що статевою освітою необхідно починати займатись з маленького віку, і тут відповідальність лягає на батьків та вихователів садочків. Теми статевого розвитку та виховання необхідно підбирати відповідно до віку, але звернути увагу, що діти зараз розвиваються раніше.

Українська школа вже приділяє уваги статевого вихованню, що в сучасному світі є важливо, але з великої кількості підручників треба вчителям обирати ті, які дійсно надають корисну для підлітків інформацію, і яка надається в цікавих вправах та завданнях.

Рінні статеві стосунки є явищем, яке ми не можемо зупинити, але можемо навчати підлітків безпечній поведінці, відповідальності за себе та партнера, здоровому способу життя та правильним стосункам у майбутній сім'ї. Вчителі та соціальні педагоги, а також батьки не повинні боятись говорити з дітьми

про закоханість, кохання, про сексуальні стосунки, та про наслідки.

Якщо вчителі не готові самі говорити на дану тему, то рекомендовано запросити спеціалістів, а не пропускати тему в навчальному процесі.

Нові підручники, які готують в межах Нової української школи для 8 класу, вважаючи те,

що діти біологічно розвиваються раніше, повинні розглядати деякі аспекти сексуальної освіти, які зараз висвітлюються в 9 класі.

У відповідні розділи підручників, які стосуються сексуального виховання, мають бути включені і теми відповідальності за сексуальні стосунки.

Література

1. Біологія 8–9 класи. Навчальна програма для класів з поглибленим вивченням біології. Наказ МОЗ № 804 від 07.06.2017. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/biologiya1.pdf> (дата звернення 23.11.2024).
2. Коли українські підлітки починають займатися сексом: дослідження. *Українська правда*, 22 травня 2019 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2019/05/22/236984/> (дата звернення 8.11.2024).
3. Кравець В. Підготовка школярів до сімейного життя в країнах Європи: теорія і практика. *Наукові записки. Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2019. № 1. С. 20–29. DOI: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.19.1.3>
4. Модельна навчальна програма «Біологія. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Наказ МОЗ № 804 від 07.06.2017. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92960/Biologiya_7-9_klas_Samoylov_ta_in-04_12_.pdf (дата звернення 10.11.2024).
5. Рогожина О. Сексуальна освіта школярів як наукова проблема. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. № 3. С. 241–247. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.35>
6. Скільки абортів зробили жінки в Україні упродовж десяти років. *Слово і діло*, 20 березня 2024 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/03/20/infografika/suspilstvo/skilky-abortiv-zrobyly-zhinky-ukrayini-uprodovzh-desyaty-rokiv> (дата звернення 10.11.2024).
7. Шутько В. Секс з неповнолітніми: коли можна, а коли загрожує відповідальність. *Протокол. Юридичний інтернет ресурс*, 24 травня 2023 р. URL: https://protocol.ua/ua/seks_z_nepovnolitnimi_koli_mogna_a_koli_zagrogue_vidpovidalnist/ (дата звернення 10.11.2024).
8. Pototska I., Rysynets T., Loiko L., Herasymuk V. The Influence of Sexual Stereotypes on Social Functioning of Modern Youth. *Psychological Journal*. 2019. Vol. 5(9). P. 145–164. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.9.10>

References

1. Bioloiiia 8-9 klasy. Navchalna prohrama dlia klasiv z pohlyblyenym vyvchenniam biolohii. Nakaz MOZ № 804 vid 07.06.2017 [Biology 8-9 grades. Curriculum for classes with in-depth study of biology. Order MSE No. 804]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/biologiya1.pdf> [in Ukrainian].
2. Koly ukrainski pidlitky pochynaiut zaimatysia seksom: doslidzhennia [When do Ukrainian teenagers start having sex: study]. *Ukrainska Pravda – Ukrainian Truth*, 22 May 2019. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/health/2019/05/22/236984/> [in Ukrainian].
3. Kravets, V. (2019). Pidhotovka shkoliariv do simeinoho zhyttia v krainakh Yevropy: teoriia i praktyka [Preparing schoolchildren for family life in European countries: theory and practice]. *Naukovi zapysky. Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: pedahohika – Scientific notes of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Pedagogy, 1*, 20–29 DOI: <https://doi.org/10.25128/2415-3605.19.1.3> [in Ukrainian].
4. Modelna navchalna prohrama “Bioloiiia. 7–9 klasy” dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity. Nakaz MOZ № 804 vid 07.06.2017 [Model curriculum “Biology. Grades 7–9” for secondary education institutions. Order of the MSE No. 804]. Retrieved from https://osvita.ua/doc/files/news/929/92960/Biologiya_7-9_klas_Samoylov_ta_in-04_12_.pdf [in Ukrainian].
5. Rohozhyna, O. (2021). Seksualna osvita shkoliariv yak naukova problema [Sexual education of schoolchildren as a scientific problem]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 241–247. DOI: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.35> [in Ukrainian].
6. Skilky abortiv zrobyly zhinky v Ukraini uprodovzh desyaty rokiv [How many abortions have women had in Ukraine over the past ten years?]. *Slovo i dilo – Word and deed*, 20 March 2024. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2024/03/20/infografika/suspilstvo/skilky-abortiv-zrobyly-zhinky-ukrayini-uprodovzh-desyaty-rokiv> [in Ukrainian].

7. Shutko, V. (2023). Seks z nepovnlitnymi: koly mozhna, a koly zahrozhue vidpovidalnist [Sex with minors: when is it possible and when is it punishable by law?]. *Protokol. Yurydychnyi internet resurs – Protocol. Legal Internet resource*, 24 May 2023. Retrieved from https://protocol.ua/ua/seks_z_nepovnlitnimi_koli_mogna_a_koli_zagrogue_vidpovidalnist/ [in Ukrainian].

8. Pototska, I., Rysynets, T., Loiko, L., & Herasymuk, V. (2019). The Influence of Sexual Stereotypes on Social Functioning of Modern Youth. *Psychological Journal*, 5(9), 145–164. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.9.10>

Швед О. В. Сексуальне виховання дітей та підлітків. Коли починати?

Сексуальним вихованням необхідно починати займатись, як говорять спеціалісти, з 1,5 роки. Сексуальність, статеві стосунки, закоханість, кохання – це частина життя будь-якої людини і до цього треба готувати дітей та підлітків. Дітям важливо знати, як зберегти репродуктивне здоров'я, як правильно будувати стосунки, які небезпеки стоять за статевими відносинами, як себе уберегти від небажаних інфекцій та інших негативних явищ.

Діти біологічно розвиваються раніше і ми, на жаль, не можемо зупинити ранні статеві стосунки, але сексуальний досвід підлітків часто закінчується абортми, про що говорять наведені в статті дані, тому сексуальна освіта є необхідною.

Метою даної статті є вироблення рекомендацій вчителям, соціальним педагогам та батькам можливостям ознайомлювати дітей з темами сексуальної сфери. Як про це говорити, хто має це робити і коли? В роботі представлено розгорнуте інтерв'ю з відомою спеціалісткою в сфері сексуального виховання, яка надає корисні рекомендації дорослим, які можуть впливати на дітей та підлітків, і повинні долучатись до освіти в різні вікові проміжки. В статті описаний власний досвід авторки у роботі з тематики збереження репродуктивного здоров'я та сексуального виховання молоді.

В Україні для дітей та підлітків різних вікових категорій Міністерство освіти та науки затвердило багато підручників, які розглянуті автором в даній статі, і вчителям, які дотичні до даної тематики рекомендовано вибрати найкращі з великої кількості запропонованих, якщо вони хочуть розкривати дану тему. Крім того, є спеціалісти, які працюють в даній сфері і пропонують свої послуги в навчанні, але треба обережно ставитись до таких пропозицій і обирати тільки кваліфікованих та сертифікованих.

В дослідженні використовувався контент-аналіз підручників для загальноосвітньої школи, інтерв'ю з 5-ма вчителями та 2-ма експертами.

Ключові слова: сексуальна освіта, діти, підлітки, роль вчителів та батьків, аналіз підручників.

Shved O. V. Sexual education of children and adolescents. When to start?

Sexual education should be started, as experts say, from the age of 1.5 years old. Sexuality, sexual relations, falling in love, love are part of every person's life, children and adolescents should be prepared for this. It is important for children to know how to maintain reproductive health, how to build relationships correctly, what dangers sexual relations pose, how to protect yourself from unwanted infections and other negative phenomena.

Children develop biologically earlier and, unfortunately, we cannot stop early sexual relations, but the sexual experience of adolescents often ends in abortion, as evidenced by the data presented in the article, so sexual education is necessary.

The purpose of the article is to familiarize teachers, social pedagogues, and parents with the possibilities of introducing children to the sexual sphere. How to talk about it, who should talk about it, and when? The article presents a detailed interview with a well-known specialist in the field of sexual education, who provides useful recommendations for adults who can influence children and adolescents and should be involved in education at different age intervals. The article describes the author's own experience in working on the topic of preserving reproductive health and sexual education of young people.

In Ukraine, the Ministry of Education and Science has approved many textbooks for children and adolescents of different ages, which are reviewed by the author in this article, and teachers who are involved in this topic are advised to choose the best ones from the large number of proposed ones if they want to cover this topic.

In addition, there are specialists who work in this field and offer their services in education, but such offers should be treated with caution and only qualified and certified ones should be chosen.

The study used content analysis of secondary school textbooks, interviews with 4 teachers and 2 experts.

Key words: sexuality education, children, adolescents, role of teachers and parents, textbook analysis.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2024 р.

Прийнято до друку 20.12.2024 р.

